

Pamatprincipi kultūrvēsturiskās vides pieejamības risināšanai

Juris Dambis

Dr. arch.

17.07.2022.

Izstrādes stadijā, negatavs!

Vides pieejamība ir iespēja cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem pārvietoties un orientēties vidē atbilstoši tās paredzētajai funkcijai.

Kultūras mantojums sastāv no uzkrātu resursu kopuma, kas saņemti mantojumā no pagātnes un kas, neatkarīgi no piederības, indivīdu un sabiedrības uztverē tiek uzskatīti par vērtību, pārliecības, zināšanu, tradīciju atspoguļotājiem un paudējiem. Tas ietver arī vidi, kas izveidojusies cilvēku un vietu mijiedarbībā, laikiem ejot (*Eiropas Padomes Vispārējā konvencija par kultūras mantojuma vērtību sabiedrībai*).

Apzinoties, ka no paredzamā kādas vietas apmeklētāju skaita, vismaz 10% var būt ar kādu funkcionālu traucējumu un ka vides pieejamība rada publiskās ārtelpas un publisko būvju ērtāku lietojumu ikvienam, vides pieejamība kļūst par telpiskās vides veidošanas pamatprasību un būtisku kvalitātes rādītāju. Cilvēkiem ar dažādiem funkcionāliem traucējumiem arvien vairāk jārada iespēju baudīt cilvēka cienīgu un pilnvērtīgu dzīvi. Tas attiecas ne tikai uz fizisko nokļūvi, bet arī uz orientēšanās spējām un citām būtiskām, arvien no jauna apzinātām vajadzībām. Cilvēkiem redzes, dzirdes, kustību, intelektuālās attīstības, psihosociālie un citi neredzami traucējumi ir iemesls sabiedrības kopējās atbildības uzmanības kāpināšanai. Katram sabiedrības loceklim, arī ar funkcionāliem traucējumiem nepieciešama ērta dzīve, bez citu palīdzības vai ar iespējami mazāku atbalstu.

Esošā situācija un problēmas:

Kultūras mantojuma statuss kā iegansts vides pieejamības neiespējamībai ir mīts. Protams, kultūrvēsturiskā vidē vai kultūras pieminekļī vides pieejamības risinājumi var būt sarežģītāki, orientēti uz vērtību saglabāšanu, bet ne neiespējami vai noliedzami. Apskatot praksi kultūras pieminekļu aizsardzībā Latvijā, tieši vides pieejamība visbiežāk ir bijusi kultūras pieminekļī atļauto pārveidojumu iemesls. Pēdējo divdesmit gadu praksē par pilnīgu noliegumu varētu uzskatīt tikai gadījumu ar ieceri Rīgas doma tornī izveidot liftu ar skatu platformu, kā rezultātā tiktu iznīcinātas unikālas 16.g.s. koka konstrukcijas. Tas ir vienīgais konstatētais gadījums, kad ir ticis noteikts strikts aizliegums. Visos citos gadījumos uzraugošās institūcijas vides pieejamības risinājumiem pēc būtības ir piekritušas, izvirzot vērtību saglabāšanas prasības. Grūtāk ir veicies ar publiskās ārtelpas šķēršļa iecerētiem pārveidojumiem un vēsturiskā ieseguma izmaiņām. Tā vietā, lai kvalitatīvi atjaunotu vēsturisko iesegumu klājumu, ir bijuši nemitīgi ierosinājumi to nomainīt pret estētiskā nozīmē zemākas kvalitātes materiāliem.

Vides uzturēšanas, kopšanas un atjaunošanas kvalitāte!

Kultūras pieminekļu atjaunošanas un pārveidojumu dokumentācijas izvērtēšanas procesā visbiežāk ir bijušas konstatētās šādas problēmas:

1. Nekvalitatīvs projekta risinājums, formāla vides pieejamības vajadzību risināšana, bieži piedāvājot upurēt kultūrvēsturiskas vērtības. Mēdz būt arī gadījumi, kad ar vides pieejamību projekta autors cenšas pamatot būtisku vēsturiskā būvobjekta palielināšanu;
2. Kultūrvēsturiskā vidē celiņu, ietvju, laukumu un ielu ieseguma uzturēšanas, remonta vai izbūves neatbilstošā kvalitāte, ielu vēsturiskā šķērsgriezuma izmaiņas, vēsturiskai videi nepiemērotu materiālu izvēle;
3. Atsevišķos gadījumos centieni, izmantojot kultūrvēsturiskās vides statusu, atteikties no vides pieejamības prasību risināšanas.

Kopumā atzīstams, ka kultūrvēsturiskās vides vai kultūras pieminekļa statuss Latvijā nerada problēmas vides pieejamības nodrošināšanā, bet tās meklējamas atbildībā, objektu saimnieku iecerēs un iespējās, būtiskākais speciālistu piedāvātajos nepilnīgajos risinājumos un bieži zemajā darbu izpildījuma kvalitātē.

Pieejamība un saprātīgs pielāgojums:

Ir jāveido vide, kura ir ērta un droša visiem, ar vienlīdzīgām iespējām. Kultūras mantojuma statuss nevar būt par iemeslu vides pieejamības vajadzību nerisināšanai, kultūras mantojumam jākalpo par atbildības un kvalitātes zīmi. Lai kultūrvēsturiskā vidē veidotu kvalitatīvāku vides pieejamību, nepieciešams ievērot šādus **pamatprincipus**:

1. Kultūras mantojums ir vērtība sabiedrībai, pēc būtības neatjaunojams resurss, tas izmantojams saudzīgi, maksimāli saglabājot tā autentiskumu,

- oriģinālo vērtīgo substanci, vizuālo tēlu, kultūras mantojuma vērtību kopuma radīto noskaņu un informatīvo nozīmi;
2. Kultūras mantojumam jāklūst arvien pieejamākam ikvienam;
 3. Arvien nozīmīgāks kļūst kultūrvēsturiskās vides koptēls. Tā traumēšana ar nekvalitatīviem vides pieejamības risinājumiem rada konfliktu;
 4. Saglabāšanas nolūkos, fiziska saskarsme un kultūras mantojuma brīvs lietojums var būt arī neiespējams. Tāpēc rūpīgi izvērtējamas tās situācijas, kurās strikti ierobežojumi ir objektīvi nepieciešami;
 5. Vides pieejamības risinājums nedrīkst palikt par nodevu prasībām. Tam jāklūst kā jaunai, atklātai un mantojuma vērtības nozīmi vairojošai iespējai;
 6. Kultūras mantojuma pieejamības nolūkos visbiežāk ir iespējami kultūras mantojuma vērtību netraucējoši pārveidojumi vai papildinājumi. Lai pie tādiem nonāktu, vispirms ir nepieciešamas zināšanas par vietas un objekta vēsturi, arhitektoniskām, mākslinieciskām, tehnoloģiskām vai arheoloģiskām vērtībām. Ir jāpārzina objekta specifiku. Jācenšas pārveidojumu risinājumus radīt atgriezeniskus, vērtīgu substanci neiznīcinošus, kopējo vizuālo tēlu pēc iespējas mazāk ietekmējošus;
 7. Vides pieejamības risinājumiem jābūt kvalitatīviem, atbilstoši vēsturiskās vides raksturam, tradicionālam materiālu lietojumam, amatniecības kvalitātei un dominējošai vides estētikai. Tie nav jāslēpj vai jāietver imitācijās, tie var atspoguļot savu mūsdienīguma raksturu;
 8. Sabiedrībai ērtu kultūrvēsturiskās vides lietojumu vajag tūlīt, tāpēc dažkārt pieļaujami atgriezeniski pagaidu risinājumi, kas finansiāli un tehniski ir iespējami nekavējoties, bet tomēr ar apziņu, ka nākotnē tos aizstās ērtāki, tehnoloģiski labāki un estētiski augstvērtīgāki;
 9. Jāapzinās, ka teknikai un tehnoloģijām attīstoties vides pieejamības risinājumu dažādībā paveras jaunas iespējas;
 10. Vides pieejamības risinājuma darbībai jābūt orientētai ilgtermiņā, ko ietekmē ieguldītie resursi, izpildījuma kvalitāte, ekspluatācijas īpatnības, uzturēšana un kopšana.

Veicamie pasākumi:

Kultūrvēsturiskā vidē vides pieejamības risinājumu atslēga ir izpratnē, atbildībā un kvalitātē:

1. **Speciālistu atbildība un kompetence.** Pārtraugot arhitektūras nozari, īpaša vērtība veltāma izglītībai. Arhitekta izglītību ieguvušam speciālistam jāspēj radīt ilgtspējīgu, ērti lietojamu, vidē iederīgu un dizaina estētikai atbilstošu vides pieejamības risinājumu.
2. **Labu risinājumu meklējumi.** Jāpaceļ vides pieejamības risināšanas prestižs. Arhitektūras nozari pārraugošai institūcijai, sadarbībā ar pašvaldībām organizēt radošu sacensību vides pieejamības risinājumiem sarežģītos objektos.
3. **Pētījumi.** Arhitektūras nozari pārraugošai institūcijai pasūtīt vai finansiāli atbalstīt pētījumu par vides pieejamības risinājumu funkcionālām estētiskām un ekonomiskām attiecībām (likumsakarībām).
4. **Labākās prakses izcelšana.** Valsts finansiāli atbalstītās Arhitektūras darbu skates ietvaros izcelt vides pieejamības tēmas labākos risinājumus.

Atsevišķi labas prakses piemēri!

